

UDC 37.04

DOI: 10.34671/SCH.HBR.2019.0303.0004

СТИМУЛИРАНЕ НА СЛУХОВАТА НАБЛЮДАТЕЛНОСТ ЧРЕЗ ДОПЪЛНИТЕЛНИТЕ РЕСУРСИ В ЕЛЕКТРОННИЯ УЧЕБНИК ПО МУЗИКА ЗА СЕДМИ КЛАС

© 2019

Кацарова Диана Георгиева, докторант

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

(4027, България, Пловдив, бул. „България“, №236, e-mail: artemisbg@yahoo.co.uk)

Анотация. Статията разглежда възможностите, които предоставят допълнителните електронни ресурси от електронният учебник по музика за 7. клас за стимулиране на слуховата наблюдателност. Електронните ресурси са насочени към осмисляне на: връзката човек – изкуство – музика – интелект – култура; музиката като значим компонент от естетичното възпитание; новите технологии в обучението по музика. Електронният учебник е средство за осъвременяване на учебния процес по музика. Статията коментира възможностите, които предоставя неговото използване. Обучението по музика в 7. клас и развитието на музикалните способности на децата са важен фактор за пълноценното общуване с музиката и успешното участие в музикалните дейности. Описани са конкретни електронни ресурси, използването на които стимулира слуховата наблюдателност и освежава урока по музика. Анкетата, проведена с учениците за използването на електронните ресурси от електронния учебник в час по музика, показва изявено положително отношение на младите хора към новите средства за по-добро усвояване на учебния материал. Използването на новите технологии създава интерактивна среда, която значително улеснява работата на учителя, като едновременно с това създава по-забавна атмосфера в часа, повишавайки мотивацията за работа и съответно успеваемостта на учениците.

Ключови думи: обучение, музика, слухова наблюдателност, електронен учебник, електронни ресурси

STIMULATING AUDITORY ALERTNESS THROUGH ADDITIONAL RESOURCES IN THE ELECTRONIC MUSIC TEXTBOOK FOR SEVENTH GRADE

© 2019

Katsarova Diana Georgieva, doctoral student

Plovdiv University „Paisii Hilendarski“

(4027, България, Пловдив, бул. „България“, №236, e-mail: artemisbg@yahoo.co.uk)

Abstract. The article explores the opportunities that additional electronic resources provide from the 7th grade electronic music textbook to stimulate auditory alertness. Making sense of the connection between man - art - music - intellect - culture. Music as a significant component of aesthetic education. New technologies in music training. The electronic textbook as a means of updating the music learning process and the opportunities it provides. 7th grade music education and the development of children's musical abilities - an important factor for good communication with music and successful participation in music activities. Specific electronic resources are described, the use of which stimulates auditory alertness and freshens up the music lesson. The questionnaire conducted with students on the use of electronic resources from the electronic textbook in music lessons shows a positive attitude of young people towards new means for better learning of the educational material. The use of new technologies creates an interactive environment that greatly facilitates the work of the teacher, while at the same time creating a more fun atmosphere in the classroom, increasing the motivation for work and, accordingly, the students' success.

Keywords: training, music, auditory observation, electronic textbook, electronic resources

СТИМУЛИРОВАНИЕ СЛУХОВОЙ АКТИВНОСТИ ЧЕРЕЗ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В ЭЛЕКТРОННОМ УЧЕБНИКЕ МУЗЫКИ ДЛЯ СЕДЬМОГО КЛАССА

© 2019

Кацарова Диана Георгиева, докторант

Пловдивский университет „Паисий Хилендарский“

(4027, Болгария, Пловдив, бул. Болгария 226, e-mail: artemisbg@yahoo.co.uk)

Аннотация. В статье рассматриваются возможности, которые предоставляют дополнительные электронные ресурсы из учебника по музыке 7-го класса для стимулирования слуховой активности. Электронные ресурсы направлены на понимание: связи человека с искусством - музыкой - интеллектом - культурой; музыки как важной составляющей эстетического воспитания; новых технологий в музыкальном обучении. Онлайн-учебник - это инструмент для обновления процесса обучения музыке. В статье прокомментированы возможности, предлагаемые к его использованию. Музыкальное образование в 7-м классе и развитие музыкальных способностей детей являются важным фактором для полного общения с музыкой и успешного участия в музыкальной деятельности. Описаны конкретные электронные ресурсы, использование которых стимулирует слуховое восприятие и обновляет урок музыки. Опрос, проведенный с учащимися об использовании электронных на уроках музыки, показывает позитивное отношение молодежи к новым способам лучшего усвоения учебного материала. Использование новых технологий создает интерактивную среду, которая значительно облегчает работу учителя, в то же время, создавая оживленную атмосферу в классе, повышает мотивацию к работе и, соответственно, успехи учащихся.

Ключевые слова: обучение, музыка, слуховое наблюдение, электронный учебник, электронные ресурсы

1. УВОД

Едновременно с необходимостта на човек да се труди възниква и необходимостта от духовна себеизява, т.е. занимание с изкуство, респективно с музика. Звучите, различни по височина и трайност, са основен градивен елемент на музиката. Те образуват логична музикална мисъл, която носи конкретно емоционално съдържание, чрез което се влияе върху психиката и интелекта на човека. „Музиката дава душа на вселената, криле на ума, полет на въображението и живот на всичко“, пише Платон. Още от древността музиката се използва като

мощно възпитателно средство. Учените са открили, че регулирайки настроението на човек тя може да бъде и мощен стимул за оздравителния процес при различни заболявания, което прераства в нов клон в психологията – музикотерапия. Доказано е, че класическата музика оказва изключително позитивно въздействие върху интелекта на децата и именно поради тази причина ранното музикално обучение е толкова популярно и до днес (Минчева, П.) [12].

Формирането на личността, на нейното съзнание и потребности, става от най-ранна детска възраст, а това

гарантира не само пълноценността на бъдещите творчески изяви на човека, но и общуването му с музиката за цял живот. Всички идеи, възгледи, информация, получени в детските години, влияят дълбоко и продължително върху духовното съзряване на личността. Нравственото и духовно изграждане на личността никога не е било възможно без художествено възпитание. А това именно художествено възпитание винаги се е поверявало на училището и по-конкретно на предметите от т. нар. естетически цикъл, като една от целите на обучението по музика е изграждане на критерии за отсяване на действително ценностното, независимо от агресивно натрапващото се повторение на недотам стойностни продукти. Именно музикалното възпитание способства за формирането на естетически вкус, градейки усет към красивото. Но с усет към красивото не се раждаме, той се възпитава.

Почти всеки човек през по-голямата част от живота си е слушател. Т. Бурдева [1] посочва, че „осмисленото задълбочено възприемане на музика в предучилищна възраст подготвя детската личност за музикално-естетически възприятия в нейното по-нататъшно развитие“. Н. Ветлугина и А. Кенаман [4] твърдят, че „за развитието на уменията да се слуша и възприема музика, важна роля играе музикално-сензорното възпитание на детето“. Слушането на музика може да подпомогне когнитивното развитие и да подобри функциите на мозъка, което спомага за развитието на умение за емпатия - едно от ключовите умения на емоционалната интелигентност, изключително важно за успешна комуникация. Под емоционална интелигентност (ЕИ) се разбира способността или уменията да се възприемат, оценяват и управляват собствените емоции, да се разграничават различните емоции и да се назовават и определят правилно, както и да се използва емоционалната информация, за да бъдат ръководени чрез това мисленето и поведението. Психологически факт е, че заради неразвити умения за слухово-зрително възприемане и поради усилието, което полагат, за да усвоят новата учебна информация, учениците се уморяват по лесно. За да се облекчи този процес е нужно у учениците да се възпита умение за наблюдателност, разширявайки обема на слухово-зрителните възприятия, от което зависи и запаметяването. Целенасоченото наблюдение отсява важното от маловажното и води до по-бързо усвояване на учебния материал и по-лесно справяне с поставените задачи. Изхождайки от факта, че наблюдателност е психично качество на сензорна организация, базираща се на усещане и възприемане на информация, психологията свързва наблюдателността с интелектуалното развитие на учениците. Една от основните цели на обучението по музика е свързана с развитие на „слуховата „наблюдателност“, тъй като музиката е изкуство, което съществува само докато звучи, но въздейства емоционално дълго време вследствие чутото. Нагласата, готовността е от особено важно значение за повишаване мотивацията за музикалните дейности, а оттам постигане на по-добри резултати. Затова чрез стимулиране на слуховата наблюдателност, се активира възприемателния процес при запознаване с ново музикално произведение, изяснява се значението на изразните елементи в музиката, тяхното съчетаване и комбиниране, допринася се за по-емоционалното съпреживяване и разбиране на музикалната творба. Веригата: интелектуално развитие – наблюдение, целенасочено наблюдение, сравнение на сходни обекти, откриване на същественото, характерното, изводи и обобщения е добре разработена в допълнителните ресурси към електронните учебници. Към всяко от отделните звена са представени множество разнообразни задачи.

2. ПРЕДМЕТ, ЦЕЛ, ЗАДАЧИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

2. 1. Предмет, обект, цел, задачи, инструментариум на изследването

Предмет на изследването са възможностите, които предоставят допълнителните ресурси в електронният Хуманитарен Балкански изследвания. 2019. Т.3. № 3(5)

учебник по музика за 7. клас за стимулиране на слуховата наблюдателност.

Обект на изследването са 102 ученика от VII клас, обучавани по музика в СУ.

Цел на изследването е да се докаже ефикасността на електронните ресурси, чрез които се стимулира слуховата наблюдателност на учениците.

Основни задачи за реализирането на тази цел, са:

Запознаване с допълнителните електронни ресурси от електронния учебник за 7. клас

Изготвяне на анкета за мнението на учениците относно използването на електронните ресурси в часовете по музика

Обобщаване на резултатите

Основен инструмент на проучването е педагогически експеримент, проведен с ученици от VII клас на иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий“, гр. Пловдив, България.

2. 2. Работна хипотеза

Очаквам, че използването на допълнителните ресурси в електронния учебник по музика за 7. клас ще допринесе значително за стимулиране на слуховата наблюдателност на учениците, а чрез това и за по-детайлно осъзнаване на художествения образ в конкретна музикална творба.

3. СЪЩНОСТ НА ПЕДАГОГИЧЕСКИЯ ПОДХОД

Източникът на идеи, размисли и формулиране на хипотези и предположения за настоящото изследване са допълнителните електронни ресурси в електронния учебник за 7. клас на издателство „Просвета +“, а основен инструмент за осъществяване на образователните и възпитателните цели на музикалното обучение е учебникът за седми клас с авторски колектив проф. д-р Пенка Минчева, доц. д-р Красимира Филева, Мария Бояджиева, Светла Христова и Диана Кацарова.

Обучението по музика в 7. клас създава условия за по-нататъшно развитие на музикалните способности на децата като важен фактор за пълноценното общуване с музиката и успешното участие в музикалните дейности. В учебното съдържание, според програмата одобрена от МОН, се работи по шест основни теми - Музикална практика, Елементи на музикалната изразност, Музикални жанрове и форми, Българска народна музика, Музика и общество и Музика, движение, танц. Темите продължават, надграждат и обобщават знанията на децата от 5. и 6. клас за по-важните елементи на музикалната изразност: мелодия, ритъм, метрум, динамика, темпо, тембър, за красотата и разнообразието на българския фолклор, обреди и традиции, за български композитори, за музикални жанрове, форми, принципи на формообразуване, за ролята и значението на медиите. Така се придобиват ключови компетентности за основните дейности в обществената музикална практика: изпълнение и възприемане на музика, музикално творчество. Чрез различните задачи и въпроси се развиват изключително важните умения за работа в екип и съобразяване с мнението на другите, стимулира се интересът към музикалното изкуство.

Електронният учебник по музика е дигитален вариант на печатния учебник, включващ компактдискете с песни (за изпълнение и инструментални съпроводи) и произведения за слушане и електронни ресурси, които биха могли да бъдат в помощ на обучението по музика, облекчавайки учителя в усилието да създава подходящи въпроси, занимателни задачи, ребуси и други, а също и да облекчи товара в раниците на учениците, тъй като те могат и да не носят печатния учебник за часа. Допълнен е с мултимедийни материали – разнообразни задачи към уроците за проверка на знанията и уменията, като под формата на игра се стига до верния отговор. Така по забавен начин се затвърждават новите знания и понятия. Електронният учебник по музика за 7. клас на проф. д-р П. Минчева и колектив (издателство „Просвета+“) съдържа 197 допълнителни ресурса, подготвени от съ-

автора доц. д-р Красимира Филева. В допълнителните ресурси са включени преди всичко задачи с различна степен на трудност – „някои от тях са във възможностите на всеки ученик, други са постижими за най-изявените. Това е направено с цел да се даде възможност на всеки обучаван да развива музикалните си способности и интелектуални качества“ (Филева, К.) [18].

За установяване входно ниво на седмоласниците е предвиден електронен ресурс с тестова задача, изискваща създаване на вариации към зададена тема. В първата вариация темата трябва да се промени с добавяне на триоли, втората изисква ритмическо разнообразяване на темата чрез синкопи, третата – промяна на метрума, четвъртата – ритмически промени по желание на учениците (различни от първата и втората получена разновидност), петата изисква прибавянето на орнаменти, шестата – да се промени жанрът, а в последната подзадача е предложено готовият вариационен цикъл да се запише чрез компютърна програма за нотопис, препоръчана в учебника по музика за 6. клас. Осъществявайки изискваните промени за отделните вариации, учениците творчески прилагат знанията за музикалната форма „тема с вариации“, изучавана предходната година, като използват музикално-изразните средства и похвати, за които са получили информация в 6. клас. В тази задача – създаване на вариации към зададена тема (учениците откриват „варирането“ във вариационната форма, което може да украси и разнообрази темата без да променя характера, но с нов нюанс на емоционалния заряд) не само се стимулира слуховата наблюдателност чрез метро-ритмичните и жанрови промени на темата, които правят учениците при решаването ѝ, но се възпитава и естетическият им вкус, чрез желанието вариациите да прозвучат красиво.

Друг електронен ресурс, предлагащ осмисляне на музикална форма, е задачата по зададена мелодия да се съчинят две контрастни теми за сонатна форма. Изхождайки от факта, че сонатната музикална форма е висша форма в инструменталната музика, най-сложната от изучените до момента музикални форми, от изключително важно значение е цялостното ѝ разбиране, защото тя се явява основополагаща за жанровете на цяла една епоха в изкуството, каквато е Класицизмът (наречена епоха на сонатно-симфонично мислене) и прорастава намирайки своето развитие в творчеството на Виенските класици. В условието е обяснено, че видоизменяйки мелодията двете теми прозвучават като емоционално противоположни музикални образи. На учениците се припомня, че първата тема в класическото сонатно алегро обикновено е по-енергична, докато втората звучи по-лирично. Чрез тази творческа задача, осъзнавайки преобладаващия тип контраст между темите в класическата сонатна структура, развивайки уменията си да създават варианти на една и съща мелодия и докосвайки се до въздействието на музикално-изразните средства, се стимулира и слуховата наблюдателност у учениците, което е важна стъпка към разбиране на тоновото изкуство. За решаване на творческата задача учениците са подпомогнати от стихове, в които се наблюдава контрастно настрояние.

В електронният учебник за 7. клас при разглеждане на темата „Елементи на музикалната изразност – знаци за алтерация“, на седмоласниците е представена следната задача: на четири табла са показани нотирани варианти на мелодия, като се изисква:

- да посочат в кои от четирите разновидности на мелодията са използвани алтерации;
- да напишат четирите примера с помощта на препоръчана в учебника компютърна програма за нотопис;
- да възпроизведат мелодиите чрез софтуера, като прослушвайки ги, определят как влияе на характера на мелодията всяка алтерация;
- да поставят свои алтерации, като преценят дали те са сполучливи.

Работейки по поставените задачи учениците откри-

ват какви промени могат да се получат от използването на алтерации, а ефекта от промяната при алтерациите тонове предизвиква и промяна в емоционалното съдържание на мелодията. Задачите в електронния ресурс, чрез стимулиране на слуховата наблюдателност, възпитават слушателски навици у обучаваните, които откликват на емоционалното въздействие на звучаща музика, развивайки и емоционална интелигентност. Въвеждането на „свои алтерации“, както и ефекта от направеното, „сътвореното“ от самите тях, допринася и за развитието на творческата им фантазия.

Авторът на електронния учебник доц. д-р Кр. Филева е подготвила и електронни ресурси със задачи за вникване в характера на звучаща музика. Към темата „Изславното минало на България“ един от предложените електронни ресурси изисква озвучаване с музика на поетична рецитация на стихотворението „Хаджи Димитър“, като са предложени три произведения (без заглавията на пиесите да са посочени в условието на задачата) – „Песен“ из „Пет миниатюри за пиано“ от Димитър Ненов, „Славейчето в розовия храст“ из „Детски птици“ на Константин Илиев и „Пеперуди“ из „Младежки албум“ от Васил Казанджиев. Учениците трябва да се ориентират само по характера на музикалните примери и сходството им с тези на стиховете, че подходящият отговор е „Песен“ от Димитър Ненов. Задачата стимулира слуховата наблюдателност на учениците, осъществявайки връзката между изразните средства на различни изкуства на основата на характера на художествен образ, с цел по задълбочено възприемане на художествена творба.

Към темата „Музикално-сценични жанрове от XX век“, като пример за слушане е предложена „Мемориална ария на Гризела из мюзикъла „Котките“ на Андрю Лойд Уебър. В електронния ресурс е описана накратко историята на Гризела (сюжета на мюзикъла), като на учениците се предлага да изтеглят от интернет превод на песента на български, да го прочетат и прослушават песента, да опишат как си представят сценичния костюм на героинята, подходящо ли е героинята да танцува докато пее (идеи за хореография), как очакват да бъде осветена сцената. Задачата съдържа информационни и творчески елементи покриващи изискването към учащите в учебните програми по музика, да могат да разбират съдържанието на писмен текст, като чрез този ресурс се осъществява и упражнение с цел разбиране на съдържанието и емоционалното послание на поетичен текст, което се осъществява въз основа на слуховата наблюдателност. Чрез тази задача седмоласниците се вживяват и в ролята на сценограф на мюзикъл, вниквайки в емоционалното съдържание на звучащата музика. Реализирането на задачата стимулира слуховата наблюдателност. Отговаряйки на въпросите учениците въз основа на звучащата музика постигат и по-богато осъзнаване на характера ѝ, осъществяват връзка между музика, образ, цвят, форма и движение разкривайки въздействието, което може да се постигне чрез съчетаването на тези елементи на спектакъла.

Представените допълнителни електронни ресурси са само част от всичките 197 електронни ресурса, които предоставя електронният учебник по музика за 7. клас. За да проуча мнението на учениците относно използването на допълнителните електронни ресурси в часовете по музика, проведех следната анкета.

4. РЕЗУЛТАТИ ОТ АНКЕТАТА

През месец юни 2019 година бе проведена анкета със 102 ученици от 7. клас, учещи в иновативно СУ „Св. Патриарх Евтимий“ гр. Пловдив, за мнението им относно използването на електронен учебник и електронни ресурси в час по музика. Предоставена им бе възможност да отговорят с „да“ или „не“ на въпроса:

Как оценявате използването на допълнителните електронни ресурси в урока по музика?

- а) улесняват усвояването на учебния материал

- б) подпомагат осмислянето на новите знания
- в) разнообразяват урока
- г) считате ли, че електронните ресурси онагледяват по-добре учебното съдържание
- д) считате ли, че електронните ресурси подпомагат по-лесното възприемане на музикални произведения по учебния материал, стимулирайки слуховата наблюдателност
- е) не съм привърженик на ползването на електронни ресурси в часа по музика

На първите пет запитвания отговорите на всички участници в анкетата са положителни, т.е. няма нито един участник в анкетата, който да отхвърля използването на допълнителните електронни ресурси в урока по музика. Учениците са отговорили отрицателно на последния въпрос.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Отчетените резултати от проведената анкета налагат следните съображения и позволяват следните изводи:

1. Учениците напълно одобряват и приемат този начин на работа в часовете по музика.
2. Учениците намират, че този начин на работа позволява богато онагледяване и визуално, и слухово възприемане на информацията.
3. Допълнителните ресурси разнообразяват и обогатяват урока по музика.
4. Използването на електронните ресурси от електронният учебник водят до повишаване на ефективността на музикалното образование и възпитание.

Електронните ресурси от електронните учебници представят информацията свързана с учебния материал по един интригуващ и забавен начин, създавайки приятна атмосфера, в която учениците са емоционално поангажирани, а според Хармър [20] за успешното обучение е необходимо обучаемите да са ангажирани не само умствено, а и емоционално. Използването на новите технологии създава интерактивна среда, която значително улеснява работата на учителя, като едновременно с това създава по-забавна атмосфера в часа, повишавайки мотивацията за работа и съответно успеваемостта на учениците. Практиката доказва, че чрез целенасочено, планирано и системно използване на електронните ресурси ще се повиши значително ефективността на обучението по музика, а оттам и музикалната култура на подрастващите, защото личността се формира не само от придобитите теоретични знания, но и от способността й да разпознава ценни образци от световната музикална съкровищница при слушане, което става чрез стимулиране на слуховата наблюдателност, защото „изкуството, а не математиката, прониква през стените на времето в един свят отвъд случайността“ (Рорти, Р.) [15].

СПИСЪК НА ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Бурдева Т. (2012) Методика на музикалното възпитание в предучилищна възраст, Пв
2. Бурдева Т. (2000) Философско-психологически аспекти на музикалното изкуство, Пв
3. Бредбъри, Т. (2009) Емоционалната интелигентност 2.0., С.
4. Ветлугина, Н.А., А. В. Кенеман (1983) Теория на методика музикално воспитание в детском соду. М.
5. Кабалецкий, Д. Б. (1981) Воспитание ума и сердца. М.
6. Кацарова Д. (2017) Компютърните технологии при възприемането на музика в прогимназиален етап на средното училище - Перспективи при създаване на иновативна образователна среда. Пловдив, Университетско издателство „П. Хилендарски“
7. Кацарова Д. (2013) Вокалната практика в помощ на осмислянето на музиката - Международна научна конференция „Съвременният модел на Европейския съюз и мястото на България в него“, МВБУ
8. Манько, Н. (2011) Роль методов визуализации учебной информации в обучении - Всероссийская научно-практическая конференция „Инновационные направления разработки и использования информационных технологий в образовании“
9. Маринчева, Н. (2005) Квадрати на въображението, С.
10. Милков, Л. (2006) Информационната култура на преподавателя като фактор за създаване на качествена образователна услуга във висшето училище. // Икономически алтернативи, кн. 1.
11. Минчева П., Бояджиева М., Филева К., Христова С., Кацарова Д. (2018) Електронен учебник по музика за 7 клас
12. Минчева, П. (1994) Музиката и интелектът, С.
13. Минчева, П. (1994) Музикалното възпитание в общообразова-

телното училище, С.

14. Попович, М. (1982) Понимание как логико-гносеологическая проблема
15. Рорти, Р. (1998) Случайность, ирония, солидарность
16. Симос, Й., Колева, Р., Филева, Кр. (2000) Музика, танц, интелект
17. Теплов, Б. (1947) Психология музыкальных способностей, М.
18. Филева, К. (2018) Креативност и творчество чрез електронни учебници по музика
19. Юнг, К. (1995) За основите на аналитичната психология
20. Harmer J. (2006) Engaging students as learners. English Teaching Professional, 42/1, 4-6